

АБ УДАСКАНАЛЕННІ АКЦЭНТУАЦЫЙНАЙ ПАДРЫХТОЎКІ БУДУЧЫХ НАСТАЎНІКАЎ ПАЧАТКОВЫХ КЛАСАЎ

Прафесійны ўзровень настаўніка характарызуецца рознымі кампанентамі. У адукацыйным стандарце Рэспублікі Беларусь па спецыяльнасці “Пачатковая адукацыя” падкрэсліваецца, што выпускнік павінен умець “спалучаць работу па засваенні вучнямі норм і законаў беларускай мовы з фарміраваннем камунікатыўных уменняў і навыкаў; выяўляць, класіфікаваць і папярэджаць моўныя і маўленчыя памылкі рознага характару ў вусных выказваннях і пісьмовых работах вучняў” [1, 20]. Аб эфектыўнасці працы настаўніка ў такім выпадку можна гаварыць не толькі тады, калі ён умее арганізаваць зносіны, але калі яго мова вызначецца і камунікатыўнай дасканаласцю. Будучы настаўнік павінен авалодаць сістэмай лінгвістычных і метадычных ведаў, неабходных для забеспячэння вучэбнага працэсу і паўнацэнных зносін.

Аналіз недакладнасцей у вусным маўленні студэнтаў-практыкантаў, будучых настаўнікаў пачатковых класаў, паказвае, што шматлікую групу памылак утвараюць акцэнтацыйныя. Да тыповых акцэнтацыйных памылак у мове студэнтаў можна аднесці: а) парушэнне нормы акцэнтацыі назоўніка: *агрэст* (тут і далей у словах выдзелена месца націску), *алфавіт*, *валёнкі*, *крапіва*, *каледж*, *каршун*, *цэнтнер*, *інсцэніраванне*, *цяжкаатлет*, *эксперт*, *фарфор*, *цэмент*, *спіна*, *сталяр*, *пасяджэнне*, *садавіна*, *сантыметр* і інш.; б) парушэнне нормы акцэнтацыі прыметніка: *гліняны*, *стары*, *шарсцяны*, *шкляны*, *саламяны* (не *саломенны*), *слабы*, *маленькі*, *малы*, *бульбяны*, *крамяны*, *прадзёдаўскі*, *супавы* (набор) і інш.; в) парушэнне нормы акцэнтацыі дзеяслова: *жылі-былі*, *вуозіць*, *прэміраваць* (*прэмірую*, *прэміруеш*, *прэміруюць*), *фарміраваць*, *пльвьяце* (*пльвць*), *ідзяце*, *жывьяце* і інш.; г) парушэнне нормы акцэнтацыі лічэбніка: *адзінаццаць*, *чатырнаццаць* і інш.

Шматлікія памылкі ўзнікаюць і ў тых выпадках, дзе націск не супадае ў рускай і беларускай мовах. Арганізаваць працу з такімі словамі можа настаўнік, які сам ведае іх. Напрыклад: *насмерць* (*насмерть*), *наспех* (*наспех*), *параліч* (*паралич*), *крапіва* (*красива*), *пароўну* (*поровну*), *прасека* (*просека*), *пятля* (*петля*), *развесці* (*развести*), *везці* (*везти*), *абводзіць* (*обводит*), *абгрэбці* (*огрести*) і інш.

Засваенню акцэнтацыйнай нормы будуць спрыяць шматразовыя практыкаванні ў выкарыстанні такіх слоў у вусным і пісьмовым маўленні. Намі падрыхтаваны навучальныя і кантрольна-трэніровачныя заданні, якія могуць быць выкарыстаны як студэнтамі для самастойнай працы, так і выкладчыкамі для бягучага і выніковага кантролю на занятках па методыцы выкладання беларускай мовы і літаратурнага чытання.

Вось некаторыя з іх:

а) прачытайце словы, запішыце іх і абазначце націск: *кветнік*, *садавіна*, *бульбяны*, *чайная*, *шкляны*, *шарсцяны*;

б) запішыце словы, пастаўце націск: *алфавіт*, *трыціх*, *цэнтнер*, *рэмень*, *маленькі*, *адзінаццаць*, *кулінарыя*;

в) складзіце сказы са словамі *фарфор*, *агрэст*, *аржаны*, *чатырнаццаць*;

г) пастаўце дзеясловы *жыву*, *нясу*, *іду*, *вяду*, *бяру*, *пльву* ў 1 і 2 асобах множнага ліку;

д) да назоўнікаў *эксперт*, *цэмент*, *сталяр*, *каледж* падбярыце прыметнікі, прачытайце словазлучэнні;

е) пастаўце назоўнікі *буран*, *вечер*, *герб*, *востраў* у множным ліку, прачытайце іх;

ж) праскланяйце назоўнікі *жнівень*, *кветнік*;

з) размяжуйце наступныя акцэнтныя варыянты паводле “адпаведнасці – неадпаведнасці” літаратурнай нормы, праверце сябе па слоўніках [2; 3]: *жыхар* – *жыхар*, *знахар* – *знахар*, *стары* – *стары*, *слабы* – *слабы*, *крыху* – *крыху*, *алфавіт* – *алфавіт*, *цэмент* – *цэмент*, *асноўны* – *аснаўны*;

і) абазначце націск у словах *арышт*, *дэфіс*, *інструмент*, *кулінарыя*, *статуя*, *цыган*; пастаўце іх у М. скл., ужываючы патрэбны прыназоўнік;

к) адкажыце, якія формы слоў адрознівае націск у наступных парах: *склікаць* – *склікаць*, *вучыць* – *вучыць*, *заўважаць* – *заўважыць*;

л) перакладзіце словы на беларускую мову, абазначце націск: *пасланец*, *каменны*, *ласковы*, *месты*, *старый*, *окунь*, *малый*, *доска*.

Выпрацоўцы трывалых акцэнтацыйных уменняў студэнтаў факультэта дашкольнай і пачатковай адукацыі садзейнічае мэтанакіраваная, карпатлівая праца ў сістэме выкладання курсаў беларускай мовы, методыкі выкладання беларускай мовы і літаратурнага чытання, іншых спецыяльных дысцыплін (гл. схему 1).

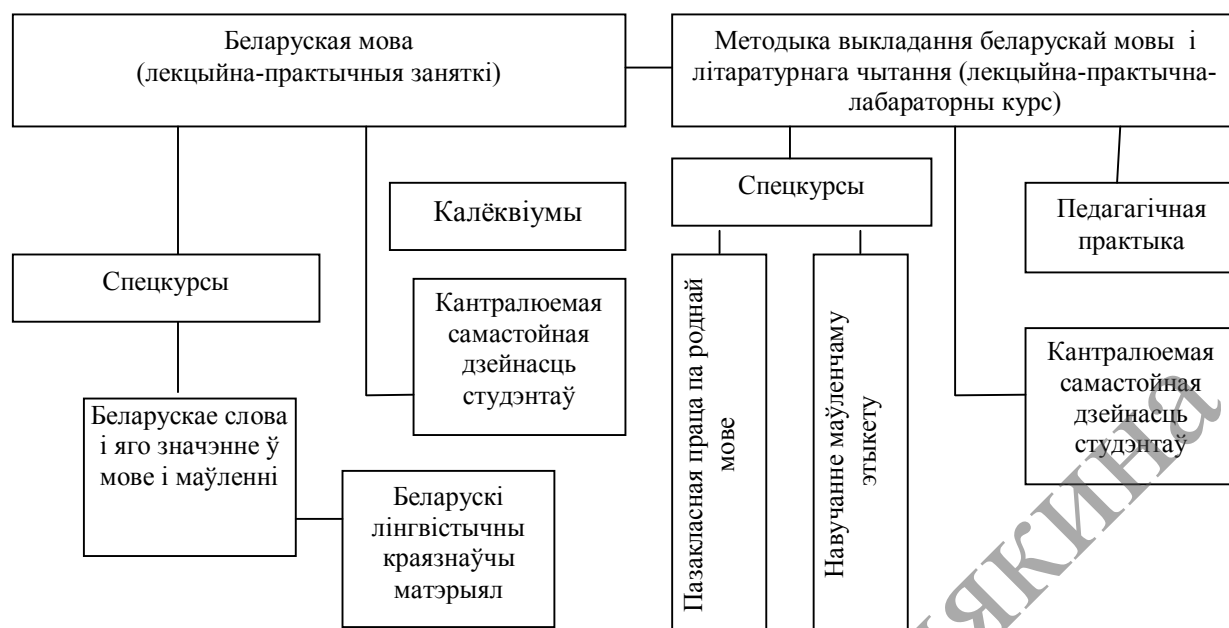

Схема 1 – Сістэма моўна-метадычных дысцыплін

Трэба адзначыць, што пры паведамленні студэнтам акцэнтацыйнай нормы асобныя словы выклікаюць у іх “эфект здзіўлення”. Да іх адносяцца: *вяха, індустрыя, каўчук, кветнік, кулінарыя, пасланец, садавіна, спіна, трытціх, чайная, бульбяны, шарсцяны* і інш. Прычыны гэтых памылак розныя, але “эфект здзіўлення” сведчыць аб тым, што студэнты яшчэ ў час навучання ў школе – і ад настаўніка пачатковых класаў, і ад настаўніка-моваведа – чулі “іншую акцэнтацыйную норму”. Назіранні паказваюць, што акцэнтацыйныя памылкі сустракаюцца ў мове студэнтаў і ў словах, дзе націск – паказчык значэння слова. Ужыване такіх слоў патрабуе асэнсавання іх семантыкі ў кантэксце. Засвоіць значэнне слова і дакладна ўжываць яго ў маўленні дапаможа як аналіз практыкаванняў, так і падбор правільнага варыянта з прапанаваных прыкладаў. Напр.: *Аб дзяцінстве нагадалі бацькаўскія грыбныя мясіны (бацькаўскія – якія звязаны з радзімай, бацькаўсчынай). Бацькоўскі сход скончыўся позна (бацькоўскі – які складаецца з бацькоў, зыходзіць ад бацькоў).*

Такім чынам, прафесійны ўзровень будучага настаўніка складаецца з многіх кампанентаў. Надзвычай важным з’яўляецца ўзровень яго камунікатыўных навыкаў, бо менавіта зносіны з’яўляюцца асновай аптымізацыі навучання і педагагічнай творчасці. Настаўніку патрэбна ўмець “арганізаваць на ўроках спецыяльную работу, накіраваную на паўнацэннае ўспрыманне вучнямі вучэбнага тэксту і слова педагога, якія з’яўляюцца не толькі асноўнымі крыніцамі інфармацыі, але і ўзорамі правільна аформленага маўлення” [4, 4]. Выпрацоўка акцэнтацыйных нормаў – працэс доўгі і бесперапынны, бо патрабуе пастаяннай увагі да слова, няспыннай працы па ўдасканаленні мовы.

Літаратура

1. Высшее образование. Первая ступень. Специальность 1-01 02 01 Начальное образование: ОСРБ 1-01 02 01 – 2008. – Введ. 12.06.2008. – Минск: ГУО «РИВШ», 2008. – 28 с.
2. Бірыла, М. В. Слоўнік націску ў беларускай мове / М. В. Бірыла. – Мінск: Народная асвета, 1992. – 143 с.
3. Беларуская-рускі слоўнік: звыш 15000 слоў / уклад. І. Л. Капылоў, І. У. Ялынцава. – Мінск: Современная школа, 2011. – 400 с.
4. Інструкцыя аб парадку фарміравання культуры вуснага і пісьмовага маўлення ў агульнаадукацыйных установах Рэспублікі Беларусь // Пачатковае навучанне: сям’я, дзіцячы сад, школа. – 2010. – № 9. – С. 3–11.